

Eski Türk Yazıtlarında Hayvan Adlarıyla Kurulmuş Kişi Adları Üzerine İncelemeler

Studies on Personal Names Derived from Animal Names in Old Turkic Inscriptions

Mihriban AYDIN

Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü,
mihriban.aydin@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0053-7214

Özet

Kişi adları, bir milletin en eski çağlardan bugüne kadarki inanç sistemlerini, geleneklerini, yaşam biçimlerini yansıtmaları bakımından çok önemlidir. Özellikle inanç sistemlerinde değişiklik, kişi adları tercihlerini de etkilemektedir. Bu bağlamda Türklerin çok fazla inanç sistemi ile ilişki kurması, farklı coğrafyalarda hüküm sürmesi, doğal olarak ilk önce kişi adlarının değişmesine yol açmaktadır. Türklerin ilk yazılı belgeleri olarak kabul edilen Türk Runik harfli eski Türk yazıtları, bugün Avrasya'nın çok farklı bölgelerine yayılmış, sayısı beş yüzyü aşkın metinlerdir. Bunların önemli bir bölümü dikili hatıra taşları iken bir bölümü ise kayalara ve günlük hayatta kullanılabilen türlü nesnelere üzerine yazılmıştır. Bu metinler, Türk Dili alanı için olduğu kadar, başta tarih, kültür, arkeoloji, sanat, sosyoloji olmak üzere başka bilim alanları için de değerli bir hazine niteliğindedir. Bu nedenle yazıtlar dönemi Türkçesi bugün dünyanın birçok bölgesine dağılmış olarak yaşayan Türklerin sosyal, ekonomik, dinî yaşayışları hakkında ilk bilgileri vermektedir. Bu çalışmada eski Türk yazıtlarından elde edilen hayvan adlarıyla kurulmuş kişi adları üzerinde durulacaktır. Güçlü, değerli ve özellikle korkulan hayvanların kişi adı olarak tercih edilmesinin ilk örnekleri, hem dilbilgisi konuları bakımından incelenecek hem de yedi ve sekizinci yüzyıl Türk dünyasında o hayvanın değeri üzerinde değerlendirme yapılacaktır. On iki hayvanlı takvimde yer alan hayvan adlarıyla kurulum yapılmadığı, kişi adının metinlerde hayvan adı olarak geçip geçmediği konusuna da değinilecektir. Makale; yarıtmacı ve yarıtmacı olmayan hayvanlar olarak iki başlığa ayrılacak, elde edilen materyal ilgili bölümün altında alfabe sırası ile verilecektir.

Anahtar kelimeler: Eski Türkçe, Eski Türk yazıtları, Kişi adları, Hayvan adları, Onomastik

Abstract

Personal names are very important in that they reflect the belief systems, traditions, and lifestyles of a nation from the earliest times to the present day. Changes in belief systems, in particular, also affect people's preferences for names. For this reason, the fact that Turks have established relationships with many belief systems and ruled over different geographical areas naturally led to changes in personal names. The ancient Turkic inscriptions written in the Turkic Runic alphabet, which are considered to be the first

Atıf / Citation: Aydın, M. (2025). Eski Türk yazıtlarında hayvan adlarıyla kurulmuş kişi adları üzerine incelemeler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 25(2), 375-401.
<https://doi.org/10.32449/egetid.1754294>

written documents of the Turks, are now scattered across many different regions of Eurasia, with over five hundred texts in total. A significant portion of these are memorial stones, while others are inscribed on rocks and various objects used in everyday life. These texts are a valuable treasure trove not only for the field of Turkish language, but also for other scientific fields such as history, culture, archaeology, art, and sociology. For this reason, the Turkic language of the inscription period provides the first information about the social, economic, and religious life of Turks living in many parts of the world today. This article will focus on personal names derived from animal names found in old Turkic inscriptions. The first examples of powerful, valuable, and particularly feared animals being chosen as personal names will be examined in terms of linguistic issues, and the value of those animals in the Turkish world of the seventh and eighth centuries will be evaluated. It will also be discussed whether the names of the animals in the twelve-animal calendar were used to establish the calendar and whether the person's name appears as an animal name in the texts. The article will be divided into two sections: prey and non-prey animals. The material obtained will be presented in alphabetical order under the relevant section.

Keywords: *Old Turkic, Old Turkic Inscriptions, Personal names, Animal names, Onomastics*

Türklerin kişilere ad verme kültürü, üzerinde çok konuşulmuş konuların başında gelmektedir. Türklerin ilk yazılı belgeleri olarak değerlendirilen Türk Runik harfli eski Türk yazıtlarından bu yana, geçirdiği her inanç ve kültür değişimleri kişi adlarının değişmesini etkilemiş olsa da hayvan adlarının kişi adı olarak tercih edilmesinde herhangi bir değişikliğin söz konusu olmadığını vurgulamak gerekir. Çünkü her zaman güçlü hayvanlar, kişi adı olarak kullanılmıştır.

Kişilerin doğumundan hemen sonra, herhangi bir ad; ardından yaptığı kahramanlığı anlatan bir kahramanlık adı yani *er at* alırdı. Bu kahramanlık adları da çok zaman kişinin yaptığı işlere bağlı olarak verilirdi. Kahramanlık adıyla ilgili, Eski Türk yazıtlarından birkaç tanık şöyledir. *Beg sañun er atım; Bugra er atım, Er atım bilge, Er atı el yegen, Er atım on ok inançlıg, er atım ögdem unal alp* vs.

Yazıtlar dönemi Türkçesinden sonraki dönemlerde itibar edilen Manihaizm, Budizm, Hristiyanlık ve nihayet İslamiyet, kişi adlarının değişiminde elbette etkili olmuştur. Bunu, metinlerden anlamak ve örneklemek her zaman mümkündür. Ancak Türklerin en eski çağlardan bugüne kadar bazı kavramlarının inanç sistemleri ile değişmediğinin en güzel tanıkları kuşkusuz kişi adları olmaktadır. Bu nedenle Türklerin ilk yazılı belgelerinden elde edilen kişi adlarının, sonradan benimsediği inanç sistemlerinin yoğun etkisi altında kalan dönemlerdeki tanıkları ile karşılaştırmak, benzerlik ve farklılıkları göstermek, kuşkusuz Türk dili için olduğu kadar Türk tarihi, kültürü ve en önemlisi Türklerin ad verme gelenekleri hakkında önemli sonuçlara ulaşmaya yardım edecektir.

Bu makalede Türkçenin ilk yazılı belgelerinden elde edilen ve hayvan adlarıyla kurulmuş kişi adları üzerinde durulmuş; önce metinlerden elde edilen kişi adlarının geçtiği yerler verilmiş; ardından bu adlarla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Değerlendirme yapılırken Türkçenin sonraki dönem metinlerinden elde edilen tanıklar, hem doğrudan metinlerden hem de köken bilgisi

sözlüklerinden yararlanılarak elde edilmiştir. Ayrıca kişi adlarına kaynak olan hayvan adının kökeni ve Türkçe ise yapısı üzerinde de durulmuştur.

1. Eski Türk Yazıtlarında Hayvan Adlarıyla Kurulmuş Kişi Adları

Türk Runik harfli eski Türk yazıtları Türk dilinin olduğu kadar Türk kültürü, tarihi, sanatı gibi birçok bilim alanının da ilk malzemelerini barındıran bir hazinedir. Bu nedenle Türk dili uzmanları bu metinlerden elde ettiği her bulguyu değerlendirir; üzerinde tartışır ve elde ettiği sonuçları öteki bilim alanlarının da yararlanması için paylaşır. Bu nedenle, Türk dili metinleri marifetiyle, Türklerin en eski çağlarından bugüne kadarki durumunu görme imkânı elde edilmiş olur.

İlk Türkçe belgelerdeki hayvan adları ya da bu adlardan yapılmış kişi adları ile ilgili çalışmalar şöyledir: (Aalto, 1946, s. 453-457), (Alyılmaz, 1996, s. 155-163), (Aydın, 2006, s. 347-356), (Aydın, 2008, s. 202-208), (Aydın, 2009, s. 273-282), (Aydın, 2011, s. 225-232), (Aydın, 2013, s. 97-99), (Aydın, 2016, s. 1-51), (Aydoğanlar, 2012, s. 27-30), (Bazin, 1957, s. 28-32), (Bazin, 1971, s. 128-132), (Bazin 1978, s. 83-93), (Brands, 1974, s. 129-134), (Caferoğlu, 1953, s. 201-212), (Caferoğlu, 1968, s. 1-15), (Çetin, 1986, s. 123-141), (Demirci, 2014, s. 541-547), (Demirci, 2014, s. 679-687), (Doerfer, 1995, s. 208-227), (Doğan, 2001, s. 615-660), (Esin, 1976, s. 189-211), (Gönüllü, 1985, s. 17-20), (Gül, 2006, s. 185-191), (Hatipoğlu, 1968, s. 179-187), (İnan, 1958, s. 606-608), (Karakuş, 1997, s. 1143-1152), (Küçük, 2009, s. 1830-1855), (Küçük, 2013, s. 1237-1246), (Menges, 1935, s. 517-528), (Ölmez, 2008, s. 333-340), (Peliot, 1931, s. 555-580), (Roux, 1959, s. 35-76), (Roux, 1966/2005), (Şçerbak, 2000, s. 290-296), (Şirin User, 2007, s. 49-59), (Tokyürek, 2013, s. 221-281), (Vovin, 2004, s. 118-132).

Bu makalede; eski Türk yazıtlarındaki hayvan adlarıyla kurulmuş kişi adları üzerinde durulacaktır. Çalışma; yırtıcı ve yırtıcı olmayan hayvan adlarıyla kurulmuş kişi adları olarak iki ana bölüme ayrılacak ve elde edilen veriler buna göre sınıflandırılacaktır. İki ana başlık altındaki kişi adları, alfabe sırasıyla verilecek; önce hayvan adının kökeni, fonetik ve morfolojik yapısı üzerinde durulduktan sonra alt başlıklarda o hayvan adı ile kurulmuş kişi adları verilecektir. Kişi adının geçtiği metin verilirken mümkün olduğunca farklı okuma ve anlamlandırmalara da değinilecektir. Kişi adlarının tespit edildiği veriler; Moğolistan, Güney Sibiry (Tuva, Hakasya, Dağlık Altay), Kırgızistan ve Çin Halk Cumhuriyeti'nde bulunan tüm yazıtların gözden geçirilmesi ile elde edilmiştir. Çalışmanın değerlendirme ve sonuç bölümünde ise hayvan adlarının tasnifi yapılarak bazı hayvan adlarının sık kullanımının nedenleri üzerinde durulacak; ayrıca Türklerin bozkır hayatında bu hayvanların yeri ve değeri hakkında da değerlendirme yapılacaktır.

1.1. Yırtıcı Hayvan Adlarıyla

1.1.1. Adıg

Koçkor I, III, IV / Kök-Say I, III, IV/2: *Er atım adıg on ok* “Kahramanlık adım Adıg’dır). On Ok (boyundanım).”

Koçkor V / Kök-Say V: *Apa er atım adıg on ok yër yarışımız* “Apa Erkeklik adım Adıg’dır. On Ok (boyunun) yurdu(dur), Yarış’ımız.”

Koçkor VII, XVII / Kök-Say VII: *Er atım adıg on ok a yarışımız* “Erkeklik adım Adıg(‘dır). On Ok (boyundanım), (yurdumuz) Yarış’ımız.”

Koçkor XI / Kök-Say XI: *Er atım adıg on ok a adrıltım* “Erkeklik adım Adıg(‘dır). On Ok (boyundanım), öldüm.”

Koçkor XVI, XX / Töö-Karın V: *[er atım] adıg on ok yër* “Erkeklik adım Adıg(‘dır). (Burası) On Ok yer(idir).”

Koçkor XXI / Böyrök-Bulak II: *... [er atı]m adıg on ok ...* “erkeklik adım Adıg(dır). On Ok(lardanım).”

Koçkor yazıtlarının nasirlerinden R. Alimov, *adıg* yazımının sonundaki işarete *nç* ses değeri verdiği için *adinç* okur; **adinçsıg* ile birleştirerek ‘seçkin, mümtaz’ anlamıyla karşılar (2014, s. 164). Sözü edilen harf yalnızca Kırgızistan yazıtlarında tespit edildiği için nasıl okunması gerektiği konusunda bir birlikten söz edilemez. Ancak kişi adı tereddütlü olmak kaydıyla *adıg* okunabilir. ‘Ayı’nın kişi adı olarak kullanılıp kullanılmadığının yanında bir başka sorun da Koçkor bölgesindeki çok sayıda kayaya neden bu adın yazıldığıdır. *Adıg* ‘ayı’, yazıtlar dönemi Türkçesinde şu metinlerde tespit edilmiştir: *Kara adıg* ‘kara ayı’ (El-Bajı (E 68)/18); *yegren adıg* ‘kestane renkli ayı’ (Ak Ölon I-II/Çiyin-Taş I).

N. Poppe, Mo. *adugu(n)* ‘Pferdeherde’ ile bir sayar (1960, s. 130). G. Doerfer ise Tü. *adıg* ‘Bär’ ile Mo. *adugun* ‘Herde, Vieh’ kelimesini ilişkilendirir (1985, s. 98, 99). T. Tekin, < **adug* kelimesinden alıp çağdaş Türk yazı dillerinden örnekler gösterir. Ayrıca Mo. *adugusun*, *adagusu(n)* ‘hayvan’ <*adugu+sun*, Halha Mo. *adgu:s(an)*, *adu:s(an)* şekilleri ile Evenki *abdu*, *abdu*: ‘cattle, livestock’ < **advu*: < **adgu*., *abduka:n* ‘toy, plaything(deer)’ tanıklarını verir (1996, s. 249). H. Eren Kâşgarlı’nın verdiği, Oğuzlar, Kıpçaklar ve Yağmalar *ayığ* biçimini kullanırlar, notunun ardından kökeni hakkında bir açıklama yapmaz (TDES, s. 28). Kelimenin kökeni ve yapısı hakkında şu kaynaklara da bakılabilir (VEWT, s. 6); (DTS, s. 14); (Hauenschild, 2003, s. 14); (Aydm, 2016, s. 13).

1.1.2. Arslan

Kelime, hayvan olarak tespit edilmemiştir ve elde edilen kişi adı, Eski Türkçenin söz varlığı açısından değerlidir. Ancak kelimenin bilinen aslan olup olmadığını anlamak mümkün değildir. Zaten Güney Sibiryaya bölgesi, aslanın yaşam alanlarından biri değildir. Türkçenin sonraki dönem metinlerinde hem hayvan hem de erkek adı olarak sıkça kullanılmıştır. Kelimenin etimolojisindeki zorluklardan olan ve *sırtlan*, *kaplan*, *burslan* gibi bazı hayvan adlarının sonunda

da olduğu düşüncülen *-lan* hecesi dikkat çekicidir. Clauson da bu ekten söz eder (ED, s. 238a). G. J. Ramstedt, *arslan* ve *burslan* adlarından hareket ederek *barkira-* ‘heulen’, *arkira-* ‘brüllen’ yansıma kelimelerden yapılmış olabileceğini ifade ederek *+lan* ekinin Moğolca ve Tunguzcada da bulunduğunu ekler (1951b, s. 107). V. Rybatzki ise, Bilge Kağan’ın ünvanları hakkında değerlendirmesinde *Mojunun* Eski Türkçe *bügü*; *Mojilianda* bulunan *lian* parçasının ise *kaplan*, *arslan*, *kulan* gibi hayvanlardaki *-lan* ekiyle aynı olabileceğini öne sürer (2000, s. 226). Eren, *aslamı* madde başında alır; ‘Afrika’da yaşayan, erkekleri yeleli, kuyruğu püsküllü, çok koyu sarı renkli yırtıcı bir memeli türü’ anlamını verir ve hayvanın yaşam alanını haklı olarak Afrika olarak belirler. Eren, kelimeyle ilgili tüm etimoloji denemelerinden tek tek söz eder ve bunların bir bölümünü eleştirir (TDES, s. 20-23). Kelimenin kökeni ve yapısı hakkındaki tartışmaların nedeni, özellikle çağdaş Türk yazı dillerindeki farklı biçimlerdir. Ayrıntı ve tartışmalar için bk. (TMEN II, No. 453); (Hauenschild, 2003, s. 24-28); (Gül, 2006, s. 187); (Tokyürek, 2013, s. 241-243); (Aydın, 2019a, s. 150).

1.1.2.1. Arslan Külüg Tirig

Kızıl-Çıraa II (E 44)/6: *Arslan külüg tirig oğlu ben külüg togan ben* “(Ben) Arslan Külüg Tirig(‘in) oğluyum. (Adım) Külüg Togan’dır.” (Aydın, 2019a, s. 148).

Kızıl-Çıraa II Yazıtı dikilen Külüg Togan adlı bey, babasının adının Arslan Külüg Tirig olduğunu belirtir. *Arslan* hayvan adıyla kurulmuş bu kişi adının geri kalan iki parçası *külüg* ve *tirig*dir. *külüg* < *kü+lüg*. *Kü* ‘ses, haber, istihbarat’, kazandığı yan anlam ise ‘şan, şöhret’dir (Şirin, 2016, s. 736); (ED, s. 717b-718a). Doerfer, ‘vortrefflich’ anlamı ile Tü. > Mo. ödünç verildiğini belirtir (TMEN III, No. 1686). Poppe, ‘kahraman’ olarak anlamlandırır (1983, s. 260). Kelime, asıl anlamı ‘ünlü, şöhretli’ ile, Köl Tegin Doğu 4; Bilge Kağan Doğu 5; Uyük-Turan (E 3)/6’da tespit edilmiştir. Kelime kişi adlarında da sıkça kullanılmıştır: *Ay Külüg* (Tepsey VIII (E 123)); *Inançu Külüg Çigşi Beg* (Haya-Baji (E 24)/5); *Külüg* (Çaa-Höl IX (E 21)/2 ve Mugur-Sargol I (E 136)/2); *Külüg Apa* (Çaa-Höl VIII (E 20)/2); *Külüg Çigşi* (Elegest IV (E 70)/1); *Külüg Çor* (Barık III (E 7)/1); *Külüg Oñı Öz Inançu* (Tariat Batı 6); *Külüg Togan* (Kızıl-Çıraa II (E 44)/6); *Külüg Totok* (Barık II (E 6)/2); *Külüg Yegen* (Herbis-Baarı (E 59)/3); *Öçin Külüg Tirig* (Uyük-Turan (E 3)/3); *Tarduş Külüg Eren* (Tariat Batı 7); *Toña Külüg Tarkan* (Yeerbek II (E 149)/1); *Tölis Külüg Eren* (Tariat Batı 7); *Tüz Bay Küç Bars Külüg* (Çaa-Höl V (E 17)/1); *Uruñu Külüg Tok Böğü Terken* (Elegest I (E 10)/6). Kelimeyle ilgili ayrıca bk. (DTS, s. 326); (Rybatzki, 2011, s. 196); (Aydın, 2018, s. 155); (Aydın M., 2025, s. 60-61). Kişi adının son parçası ‘diri’ anlamı verilebilecek *tirig*dir ve yazıtlar döneminin sık kullanılan kelimelerindendir: *Tirig* ‘diri’ (Köl Tegin Kuzey 9; Şine Usu Batı 1); *tirigdekiçe* (Köl Tegin Kuzey-Doğu). Ayrıca kişi adı tanıkları da bulunmaktadır: *Bars tirig beg* (Uybat VI (E 98)/4); *Beg Tarkan Öge Tirig* (Elegest III (E 53)/1); *Inançu Bilge Tirig* (Oçurı (E

26)/1); *Koçgar* (*koçnar?*) *Tölis Tirig* (Tuva D (E 55)/3); *Kök Tirig* (Tuva D (E 51)/1); *Köni Tirig* (Barık II (E 6)/1); *Öçin Külüg Tirig* (Uyuk-Turan (E 3)/3); *Öge Tirig* (Hoyto-Tamır VI/2); *Tirig* (Bay-Bulun I (E 42)/6); *Yükün Tirig* (Ottuk-Daş II (E 64); *Tirig Beg* (Uybat VI (E 98)/3).

Clauson < *tir- ‘living, alive, life’ (ED, s. 543b-544a); Caferoğlu, ‘diri, canlı’ (EUTS, s. 157); Gülensoy < tir- ‘yaşamak, diri olmak’ (2007, s. 288); J. Wilkens, ‘canlı, diri, hayat dolu, sağlam’ anlamıyla çok sayıda kişi adında da kullanıldığını belirtir: *Tirig Altmış* ~ *Tirigaltmış* ‘kadın adı’, *Tirig Tutuñ* ‘erkek adı’ vs. (2021, s. 721); Ayrıca bk. (Aydın M., 2025, s. 61).

1.1.3. Bars

Bars, Eski Türk yazıtlarında doğrudan hayvan (Begre (E 11)/10; Altın-Köl I (E 28)/4); on iki hayvanlı takvim dolayısıyla yıl (Tariat Batı 1; Şine Usu Doğu 7; Elegest I (E 10)/9) ve nihayet kişi adı olarak kullanılmıştır.

Adın, Türkçe olduğu ve Moğolcaya ödünç verildiği konusunda genel bir kanaatten söz edilebilir: Tü. > Mo. *bars* (Poppe, 1983, s. 258); (Rybatzki, 2011, s. 192). Clauson’un, Mo. *barsa* ‘kaplan’ şeklini İranî bir dilden ödünçleme sayması, hayvanın, Sibiry’a’nın güney bölümlerinde yaşamamasından kaynaklı olmalıdır (1959, s. 183); (1962, s. 232); (ED, s. 368a-b). Ramstedt’e göre Yunanca kaynaklıdır: < *παρδος* (1935, s. 35). Doerfer, özellikle W. Bang’ın, iki kelimeden oluştuğunu var saydığı *par+üs* üzerinde durarak etimolojisi hakkında yeterli kanıtın bulunmadığını belirtir (TMEN II, No. 685). E. Pulleyblank ise Çin kaynaklarındaki *Pa-se-pei*, Orta Çince *bât-sek-bek* şeklinin Bars Beg’i temsil etmesi gerektiğini, ayrıca Barsgan coğrafi adında da korunmuş olabileceğini öne sürer (1999, s. 151). E. Aydın ise, hayvana ‘kaplan’ anlamı yerine, tıpkı Clauson gibi ‘leopard’ anlamı vermenin daha uygun olduğunu belirtir; hayvan adının yabancı kökenli olduğu iddiasının nedenini ‘tiger=kaplan’ olarak anlamlandırılmasına ve Lat. *Panthera tigris* ile ilişkilendirilmesine bağlar (2016, s. 18). Hayvan adıyla ilgili şu kaynaklara da bakılabilir: (Hauenschild, 2003, s. 56-59); (Rybatzki, 2006, s. 267-269).

1.1.3.1. Bars Apa Çor

Hoyto-Tamır V/1: *Ben b²ar²s ap<a> çor êki otuz yaşıma bitidim* “Ben Bars Apa Çor(‘um). Yirmi iki yaşında yazdım.” (Aydın, 2018, s. 75).

Hoyto-Tamır VI/6: *Tëgin ... bars ...* “Prens ... Bars ...” (Aydın, 2018, s. 75).

Hoyto-Tamır V Yazıtı’nın 1. satırına göre; Bars Apa Çor adlı bir bey, yirmi iki yaşında iken metni kayaya hâkettiştir. Hoyto-Tamır VI/6’da ise harflerdeki bozulmalar nedeniyle okunamasa da *bars* seçilebilmektedir ve buradaki *bars* da kişi adının parçası gibi görünmektedir (Aydın M., 2025, s. 71). Kişi adını oluşturan *apa* ünvanı, eski Türk yazıtlarında çok sayıda tespit edilmiştir: Köl Tegin, Bilge Kağan, Ongi ve Tariat yazıtlarında *eçüm apam* ve *eçümüz apamız* ikilemesinde, ayrıca *eçü apa* (Tariat Güney 4); *Inançu apa*

yargan tarkan (Köl Tegin Batı); *Apa tarkan* (Bilge Kağan Güney 13, Tonyukuk I Kuzey 10, Küli Çor Batı 1); *apa* (Şine Usu Güney Ek 1); *sekiz kut apa* (Hoyto-Tamır XVII/1); *Apam a!* (Barık II (E 6)/4); *Bört Apa* (Teke-Turu (A 53)/1); ... *çor apası* (Çaa-Höl VI (E 18)/1); *Ëlçin Apa* (Ottuk-Daş III (E 54)); *Küliug Apa* (Çaa-Höl VIII (E 20)/2); *Öz Apa* (Tepsey XI (E 126)); *Temir Apa* (Kurgak I (A 78)); *Tör Apa* (Begre (E 11)/2); *Tuglug Apa* (Sargal-Aksı (E 60)/2). A. von Gabain, ‘kişi adı’ (1988, s. 261); Clauson, Tonyukuk’taki *Apa tarkan*ın Çinlilerin verdiği ‘başkomutan’ ünvanı olduğunu belirtir (ED, s. 5a-b). Ayrıca krş. (TMEN II, No. 412); (DTS, s. 47); (Şirin, 2016, s. 720); (Aydın M., 2023, s. 60-61). Kişi adındaki *çor* ise en çok kullanılmış ünvanlardan biri olup kökeni hakkında türlü görüşler bulunur. Örneğin; Ramstedt, Çin. *çu, tsu* < **çud* veya Tü. *çora* (1951a, s. 77); Aalto, İrani Sarigoli’de ‘güçlü genç adam’ anlamında olduğunu (1971, s. 35); Clauson, Çin kaynaklarında *ço* ile ifade edildiğini belirtir (ED, s. 427b). P. Zieme, ünvanın kökeninin açık olmadığını belirtir (2006, s. 115-117). Ölmez, Çince olup olmadığını tartışır; Eski Türkçedeki Çince ödünçlemeler hakkındaki çalışmalarda bu ünvanın hangi Çince kelimelerle karşılaştırıldığını listeler (1997, s. 183-184). Ünvanla ilgili ayrıntı için bk. (Thomsen, 1924, s. 172); (DTS, s. 157); (Rybatzki, 2006, s. 320); (Şirin, 2016, s. 363 ve 726); (Aydın, 2018, s. 125); (Aydın M., 2023, s. 61).

1.1.3.2. Bars Beg

Köl Tegin Doğu 20: *Bars beg erti kağan at bunta biz bértimiz* “Bars beydi. Kağan ünvanını burada biz verdik.” (Aydın, 2017, s. 57).

Köl Tegin Doğu 20’nin Bilge Kağan Yazıtı’ndaki paraleli Doğu 16 olup buradaki kişi adı, satırdaki aşınma ve silinmelerden dolayı, ancak doldurma ile elde edilmektedir. Köl Tegin Doğu 20’den elde edilen bilgiye göre; Bars Beg, Kırgız kağanıdır ve kağan ünvanı Köktürk yöneticilerince verilmiştir. Sonuç itibarıyla Güney Sibiry’a’daki Kırgız yönetiminin II. Türk Kağanlığı’na bağlı olarak yaşadığı sonucu çıkarılabilir. Cümlemin devamındaki bilgi ise bağlı kalmanın ödüllü Köktürk prenseslerinden birinin gelin olarak gönderilmesidir: *Sinilim kunçuyug bértimiz* “Kız kardeşim prensesi (eş olarak) verdik.” Kişi adının ikinci bölümü *begin* kökeni ve ifa ettiği görev hakkında farklı görüşler bulunur: Örneğin, Doerfer, *beg* ile *bağa* ilişkisini, *Maħrnāmag*’daki Orta İnanca *bag* ‘name of idol; a god’ > *beg* birleştirmesini ve Tü. *beg* ve Mo. *beki* eşleştirmesini benimsemez (TMEN II, No. 828). Clauson, Çin. *po* (*bo/ba* 伯) Giles No: 9.348, Karlgren *pāk* ‘the head of a hundred men’ ile ilişkili sayar (1962, s. 18), (ED, s. 322b); Clauson’a göre “gölge kelime”dir (2017, s. 275). Ünvanın kökeni ile ilgili tartışmalar hakkında bk. (Ramstedt, 1951a, s. 67); (Baskakov, 2019, s. 214); (DTS, s. 91); (VEWT, s. 67); (Rybatzki, 2006, s. 226-233); (Özyetgin, 2006).

1.1.3.3. Bars Tirig Beg

Uybat VI (E 98)/4: *Eñç? bars tirig begim yaşı erdemim esiz e “? Bars Tirig (adlı) beyimin yaşı (ve) kahramanlığım, ne yazık!”* (Aydın, 2019a, s. 203).

Satırın başında okunamayan bölümde kişi adının ön tarafının saklı olduğu düşünülebilir, ancak bunu bilmek mümkün değildir. Bir başka not ise, aynı yazıtın 3. satırında aynı kişinin adının bu kez bir eksikle *Tirig Beg* olarak yazılmış olmasıdır: Uybat VI (E 98)/3: *Orkon yerini <al>dokda azıglıg toñuz teg tirig beg esiz* “Orhon yurdunu aldığımızda azılı (vahşi) domuz gibi (idiniz). Beyiniz Tirig (idi). Ne yazık!” (Aydın, 2019a, s. 203). Aynı kişinin adının, iki farklı yazıtta, ancak bir farkla yazılmış olduğu öne sürülebilir (Aydın M., 2025, s. 72 ve 186). Kişi adındaki *tirig* için 1.1.2.1. Arslan Külüg Tirig ve *beg* içinse 1.1.3.2. Bars Beg maddelerine bakılabilir.

1.1.3.4. Eçiç Bars

Elegest II (E 52)/3: *Eçiç barsıg ara sañun* “Eçiç Bars’a bağlı general” (Aydın, 2019a, s. 168).

Elegest II (E 52) Yazıtı’nın 3. satırındaki *eçiç* adı < *eçi* ‘ağabey’ ve küçültme ve şefkat bildiren +ç ekiyle kurulmuş bir yapıdadır. Adın yine çok iyi bilinen bir hayvan olan *bars* ile kurulduğu görülmektedir.

1.1.3.5. Elçi Çor Küç Bars

Yazıt üzerinde çalışan naşirlerin okuma ve anlamlandırmaları şöyledir: Radloff: *Bälçi-Çor Küç-Bars* “Der Bältschi-Tschur Kütsch-Bars” (1895, s. 319-320); Orkun: *El’ç Çur Küç B’ars* ‘El(i?)ç Çur Küç Bars’ (1940, s. 117 ve 125); Malov: *Älçi (?) Çur Küç-Bars* ‘Я посланник (?) Чур сильный Барс’ (1952, s. 37); Vasilyev: *el’ččur¹:küčb¹r¹s¹* (1983, s. 21); Kormuşin: *elçi çor küç bars* ‘[Я]-Ельчи-Чор Кюч Барс’ (1997, s. 185); Şirin: *el iç çor küç bars* ‘Adına 2. Çaa-Hol yazıtı dikilen bey’ (2016, s. 208). İlk naşirlerden Radloff, sonda yazıtı unutulmuş *i* harfini tespit eder; ancak Orkun bunda tereddüt ettiğini belirtir (1940, s. 125).

Kişi adının dört ad ve ünvanıdan oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunlardan *elçi* meslek adı, yazıtlar dönemi Türkçesinde, bu tanık dışında üç kez tespit edilmiştir: *Atım el toğan totok ben teñri elimke elçisi ertim* “Adım El Togan Totok(‘tur). Ben kutlu (aziz) yurdumun elçisi idim.” (Uyuk-Tarlak (E 1)/2); *Elçi ... ertim ... ? kızı böke?* “Elçi ... idim, ... kızı Böke?” (Uybat VI (E 98)/5); *Elçi ergeñe* (Hemçik-Çırgakı (E 41)/8). Meslek adı, tarihî dönemlerden bugüne kadar hem şekli hem de anlamı bakımından değişmeden devam eder. Örneğin; Eski Uygur Türkçesi: *İlçi* ‘elçi, sefir’ (EUTS, s. 62); Kutadgu Bilig: ‘devlet adamı, bey, hükümdar; elçi’ (Arat, 1979, s. 193). Meslek adıyla ilgili daha fazla bilgi için bk. (TMEN II, No. 656); (ED, s. 129a); (Tekin, 1999, s. 11); (Aydın, 2022, s. 308-309). ‘güç, zor’ anlamındaki *küç* ise, yazıtlar dönemi Türkçesinde kişi adı olarak da tespit edilmiştir: *Küç kıyagan (kıygan?)* (Ottuk-Daş I (E 4)); *Küç köl totok*

(Oznaçennaya I (E 25)/2); *Tüz bay küç bars külüg* (Çaa-Höl V (E 17)/1). Kelimeyle ilgili ayrıca bk. (TMEN III, No. 1662); (ED, s. 693a-b).

1.1.3.6. Kara Bars

Talas I/3: *İnileri kara bars a ogul bars a* “kardeşleri Kara Bars ve Oğul Bars” (Alimov, 2014, s. 47).

Satırın başındaki *inileri* ‘erkek kardeşleri’ bölümü sayesinde kişi adı olduğu anlaşılmaktadır. *Kara* kelimesini, kişi adlarında olumsuz bir anlamla düşünmek mümkün görünmemektedir. Doerfer, kişi adlarındaki *karanın* ‘güçlü’ anlamına sahip olduğu görüşü kabul etmez (TMEN III, No. 1440). Ayrıca krş. (Aydın M., 2025, s. 135-136).

1.1.3.7. Ogul Bars

Talas I/3: *İnileri kara bars a ogul bars a* “Erkek kardeşleri Kara Bars ve Oğul Bars” (Alimov, 2014, s. 47).

Kişi adındaki *ogul*, daha çok *oglan* başlığı altında incelendiği için kelimedeki +An için türlü açıklamalar bulunmaktadır: < *ogul*+an. W. Bang, *oglan* ve *erendeki* +Anın küçültme eki olduğu kanaatindedir (1980, s. 54). Clauson, *ogul* maddesinde *oglan* için *ogul*+ ve çokluk eki +n açıklamasını öne sürer (ED, s. 83b-84a); Ayrıca bk. (Erdal, 2004, s. 158).

1.1.3.8. Tüz Bay Küç Bars Külüg

Çaa-Höl V (E 17)/1: *Tüz bay küç bars külüg* “(Ben) Tüz Bay Küç Bars Külüg(‘üm).” (Aydın, 2019a, s. 85).

Kişi adını oluşturan *tüzün* temel anlamı ‘düz’dür ve şu yazıtlarda tespit edilmiştir: *Tüz ermiş* (Köl Tegin Doğu 3; Bilge Kağan Doğu 4). İşlenen kişi adı tanığından başka, *Tüz Aruk Bek* (Ayna I (E 76) örneği de tespit edilmiştir. Ayrıca krş. *tüz* ‘level, flat, even’ (ED, s. 571b-572a). Kişi adının ikinci parçası *bayın* yazıtlar döneminden birkaç tanığı bulunmaktadır: Köl Tegin Güney 10, Doğu 29; Bilge Kağan Doğu 14, 23; Şine Usu Batı 5; Suci/5; Çaa-Höl V (E 17)/1; Kara-Yüs I (E 39)/6, Novosyolovo (E 144); Biçiktu-Boom XI-XII (A 37)/4. *Bay* için bk. ‘rich; a rich man’ (ED, s. 384a). *Küç* içinse 1.1.3.5. Elçi Çor Küç Bars maddesindeki açıklamaya bakılmalıdır. Kişi adının son bölümü *külüg* içinse bk. 1.1.2.1. Arslan Külüg Tirig.

1.1.3.9. Una Bars

Altın-Köl I (E 28)/5: *Atsar alp ertiniz e t'utsar küç ertiniz e inilig bört una(?) bars adrılm<a> yı²u* “Atsanız, kahraman idiniz (ve) tutsanız güç(lü) idiniz, kardeşlerim Bört (ve) Una Bars’tan ayrıldım, ne acı!” (Aydın, 2019a, s. 104).

Altın-Köl I (E 28)/7: *Altun soña yış keyiki artgıl taşgıl atdaçı? <u>na(?) barsım adrılı bardı yı²a* “Altun Songa (ormanlık) Dağı’nın yabancı hayvanları artsın, çoğalsın. Una Bars (adlı kardeşim) ayrılıverdi (öldü), ne acı!” (Aydın, 2019a, s. 104).

Aydın, yazıtın, okunması en zor bölümlerinden olduğunu belirtir ve yazıt üzerinde çalışanların okuma önerilerini şöyle verir: Radloff: *aglatdaçına(ga ?)*; Orkun: *ogul tad eçinä*; Malov: *uglat udaçına*; Klyaştorıny: *at ud açın a*; Vasilyev: *t'ugl't'd'çun'*; Tekin: *tad çına*; Kormuşın: *atdaçı opa*. Altın Köl I Yazıtı'nın 5. satırındaki *Bört* ve *Una Bars* adlarını, ihtiyatla, iki kardeşin adı olabileceğini öne sürer (2019a, s. 108).

1.1.4. Böri

Hayvan adı olarak şu yazıtlarda tespit edilmiştir: *Böri teg* (Köl Tegin Doğu 12; Bilge Kağan Doğu 11); *yégirmi bör<i> ölürtüm* (Del-Uul I/2); *Tölböri* (Uyuk-Turan (E 3)/6); *yéti böri ölürdüm* (Begre (E 11)/10); *çoçı böri saşun* (Aldı-Bel I (E 12)/1); *kök böri* (Uybat VI (E 98)/6). Uyuk-Turan (E 3) Yazıtı'nın 6. satırından elde edilen *kanım tölböri kara bodun külüg kadaşım esizim e* cümlesindeki han adında da *böri* olduğu öne sürülebilir. Naşirlerin okumalarından elde edilen sonuçtan, daha çok kabile adı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır (Batmanov ve Aragaçi ve Babuşkin, 2006, s. 105), (Vasilyev, 2011, s. 902). L. Bazin, *töl* ve *böri* kelimelerinin birleşimi kanaatindedir (1993, s. 39-40). Erdal, *töl-böri* 'Wolfjunges' okunup anlamlandırılabilceğini düşünür (2002, s. 62). Clauson, *i*'nin uzun olduğunu belirtir: *böri*: 'wolf' (ED, s. 356a-b), ayrıca Çinlilerin anlattığı köken efsanelerindeki kutlu hayvan motifi çerçevesinde hayvanın sıradan, hatta korkulan/öldürülen bir hayvan olmasından da hareket ederek Türklerin töz hayvanı olup olmadığını tartışır (Clauson, 2021). Doerfer, Clauson'un aksine ilk ünlünün uzun olduğunu düşünür: *bōri* ve sonradan uyuma girerek *börü* şeklini aldığını belirtir (TMEN II, No. 784). Eski Uygur Türkçesinde de kişi adı tanıkları bulunmaktadır: *Böri Bars*, *Böri Buka*, *Böri Saşun*, *Ar Böri* vs. (Wilkens, 2021, s. 192-193). Pallas, Lat. adını ise *Canis lupus* olarak gösterir (Károly, 2008, s. 305). Eski Uygur Türkçesinde hayvandan çok, 'düşman' anlamıyla kullanılır (Tokyürek, 2013, s. 244). Ayrıca şu kaynaklara da bakılabilir: (Potapov, 1972); (Grønbech, 1942, s. 66); (Hauenschild, 2003, s. 67-70); (Aydın, 2016, s. 21).

1.1.4.1. Ak Böri

Talas VI/4: *Ak böri kutı* "Ak Böri Kutu" (Alimov, 2014, s. 106).

Ak Börinin arkasındaki *kutı* dolayısıyla kişi adı olarak düşünülebilir. Her ne kadar kişi adı olsa da *ak böri* 'beyaz kurt'un yazıt kahramanının yaşadığı coğrafyada bulunması önemli bir veri olarak değer kazanır.

1.1.4.2. Çoçı Böri Saşun

Aldı-Bel I (E 12)/1: *Çoçı böri saşun* "(Ben) General Çoçı Böri('yim)."
(Aydın, 2019a, s. 76).

Kişi adının ilk bölümü, Aldı-Bel I Yazıtı üzerinde çalışanlarca farklı şekillerde okunur: Radloff: *çoçuk böri saşun* 'Tschotschuk-Böri, der Schangun' (1895 s. 317); Orkun: *çoç^uk böri ş^aşun* 'Çocuk Böri Şangun', Orkun *böri* için

notları bulunsa da *çoçuk* okuyuşu için herhangi bir şey söylemez (1940, s. 53), ayrıca kelime sözlükte bulunmamaktadır. Malov: *Çoçuk Böri Sañun* ‘Чочук-Бёри (волк) Сангун’ (1952, s. 34); Barutcu Özönder: *çuçuk* (1998, s. 182); Clauson: *çoçuk* (ED, s. 400b) ve *Çocuk (?) Böri: Sañun* (2021, s. 187); Şirin: *çoçuk böri sañun* (2016, s. 207); Aydın: Kelime sonundaki harfin *ok/uk*’tan çok, *I’ya benzediğini öne sürmek suretiyle ihtiyatlı olarak çoçu okur ve bu okumanın gerekçesini Çingiz Han’ın ilk oğlunun adına bağlar* (2019a, s. 76). Çingiz Han’ın ilk oğlu *Çoçu*, sonraki dönemlerde farklı dillerde farklı şekillerde tespit edilmiştir. Örneğin, Cuci, Cüci, Çöçü, Tuşi vs. Bu ad hakkındaki ayrıntı ve tartışmalar için bk. (Golden, 2002); (Kalan, 2012). Adın *Çoçu* okunup okunamayacağı belirsiz olsa da *Böri* ve *sañun* adlarının okunmasında herhangi bir sorun bulunmamaktadır. *Sañun*, Çin. jiangjun (將軍) ‘general’ kelimesinin yazıtlar dönemi yazımı olan *señün*’ün art sıraya geçmiş şekli gibi başka bir şey değildir (Ecsedy, 1965, s. 87); (TMEN III, No. 1274), (Aydın M., 2025, s. 45 ve 106).

1.1.4.3. Kara Böri

Çaçıkay: *Kara böri* “Kara Böri (kişi adı)” (Alimov, 2014, s. 150).

Kaya yazıtındaki iki kelimedenden oluşan metinden kişi adı mı yoksa gerçekten ‘kara kurt’ un mu kastedildiğini bilmek güçtür. Ancak yine *böri* ile kurulmuş *Ak Böri* kişi adı göz önüne alındığında pekâlâ *Kara Böri* de kişi adı olabilir. Nitekim yazıtın naşirlerinden Alimov da kişi adı olduğu kanaatindedir (2014, s. 150). *Kara* kelimesi için bk. 1.1.3.6. Kara Bars.

1.1.5. It

It ‘it, köpek’ kelimesi hayvan adı olarak tespit edilmemiştir. Kişi adı olarak önerilen *It Börtün* dışında, on iki hayvanlı takvimde bir yılı göstermek üzere üç kez ele geçmiştir. Bunlar; *kañın kagan it y²il onunç ay altı otuzka uça bardı* (Bilge Kağan Güney 10); *it yılıka üç karlok yavlak sakınıp teze bardı* (Tariat Güney 3); *it yıl altınç ay êk[i]* ... (Hoyto-Tamır VII/1). Kelime Irk Bitig’deki *itaçuk* ile de karşılaştırılabilir. Ayrıntı için bk. (Aydın, 2024, s. 71). Yazıtlar döneminden sonraki Türkçe metinlerde, bilinen hayvan olarak kullanılır. Eski Uygur Budist metinlerde yedi kötü hayvan arasında sayılır (Tokyürek, 2013, s. 251). Ayrıca şu kaynaklara da bakılabilir: (Pelliot, 1931, s. 566); (Grønbech, 1942, s. 108); (TMEN II, No. 633); (ED, s. 34a); (Hauenschild, 2003, s. 96); (Hauenschild, 2006, s. 91); (Aydın, 2016, s. 27).

1.1.5.1. It Bört

Talas V/2: *Umaç oğlu a it²? bört? e ürün kümüş ...* “Umaç oğlu, it bört? beyaz gümüş ...”

Talas V/3: *?i e it²? bört e oğlum? atı g²l²i? kul? bört? ...* “? İt Bört? oğlumun? adı ? kul Bört ...”

Talas V Yazıtı’nın 2 ve 3. satırlarındaki *It Bört* ilginç bir kişi adı görünümündedir. Alimov her ikisini de *Bert* okur (2014, s. 100). Adın ikinci

bölümünü oluşturan *bört* ise okunuşu tartışmalı kelimelerden olup Altın-Köl I (E 28) Yazıtı'nın 5. satırında *Bört Una Bars*; Yalbak-Taş XIX (A 42), Teke-Turu (A 53)/1 ile Talas VIII/1'de *Bört Apa* olarak tespit edilmiştir. Krş. (Aydın M., 2025, s. 129).

1.1.6. Togan

Yırtıcı kuş 'doğan'dan söz edilmiş olmalıdır. Ancak tespit edilen tanıkların tümü kişi adıdır. Bu yırtıcı kuşun 'doğan' olduğu anlaşılacakla birlikte, Latince hangi adı karşıladığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin, Clauson *toğan* (*d-*) 'falcon' anlamının ardından Kızıl-Çıraa II (E 44) Yazıtı'ndaki *Külüğ Togan* örneğini verir ve Lat. *Falco lanarius* olarak belirler (ED, s. 470b-471a). Doerfer ünlülerin uzun olduğunu belirtir: *tōgān* 'Jagdfalkenart' (TMEN III, No. 1351); Gülensoy ise, 'Doğan kuşu' anlamıyla, yapısını *tog-(a)n* olarak verir (2007, s. 292). Ancak *to/ug-* fiili ve 'doğmak' anlamıyla yırtıcı bir kuşun adını ilişkilendirmek güçtür. Ayrıca krş. (DTS, s. 571); (Alimov, 2014, s. 66, 67 ve 82); (Aydın, 2016, s. 39); (Aydın M., 2025, s. 118).

1.1.6.1. El Togan Totok

Uyuk-Tarлак (E 1)/2: *Atım el togan totok ben teñri elimke elçisi ertim altı bag bodunta beg<i> ertim* "Adım El Togan Totok('tur). Ben kutlu (aziz) yurdumun elçisi idim. Altı birleşik boyun beyi idim." (Aydın, 2019a, s. 43).

Uyuk-Tarлак (E 1) Yazıtı'nın bu kişi adına dikildiği anlaşılmaktadır. Satırın son bölümünde *Altı Bag Bodun* "Altı Birleşik Boy"un beyi olduğu bilgisi bulunmaktadır. *Totokun* Çince olduğu yaygın kanaattir: Çin. *tuo-tok* (dudu 都督) 'military governor' (Bazin, 1995, s. 39). Hatta Ecsedy, Ruanruan (Ruru 蠕蠕) 'lar tarafından Çince den ödünç alındığı kanaatinde olup ünvanın başka dillere geçtiği şekilleri de verir. Tibetçe *to-dok*, Soğdca *twtwk'n*, Hotence *tuttū*, *ttātāhā*, *ttātāhi* (1965, s. 84-85). Clauson, ünvanın *tutuk* okunmaması gerektiğini ve öteki ünvanlar gibi bunun da Çin imparatorları tarafından ihsan edildiğini belirtir (ED, s. 453a). Ünvanla ilgili önemli bir tartışma, *totok* ya da *tutuk* okunması yönünde olup *tut-* fiilinden alarak *tutuk* okuyanlar da bulunmaktadır: Örneğin, (Barutcu Özönder, 1999, not 26); (Şirin, 2016, s. 122). Ünvanla ilgili ayrıca bk. (Bazin, 1948, s. 211); (Ramstedt, 1951a, s. 75); (Bailey, 1951, s. 24); (TMEN II, No. 828 ve No. 874); (Sinor, 1988); (Mackerras, 2000, s. 433); (Aydın, 2019a, s. 45-46);

1.1.6.2. Külüg Togan

Kızıl-Çıraa II (E 44)/6: *Arslan külüg tirig oğlu ben külüg togan ben* "(Ben) Arslan Külüg Tirig('in) oğluyum. (Adım) Külüg Togan'dır." (Aydın, 2019a, s. 148).

Satırdan, Külüg Togan adlı kimsenin Arslan Külüg Tirig'in oğlu olduğu belirtilmiştir. Kişinin adında bulunan *külüğ* için bk. 1.1.2.1. Arslan Külüg Tirig.

1.1.7. Toņa

Hayvanın ‘kaplan’ anlamında olduğu, yazıtlardan sonraki dönem Türkçe metinlerden elde edilmektedir. Çünkü bu kelime Kâşgarlı Mahmud’da ‘filleri öldüren bir tür pars (*bebr*)’ anlamıyla verilir (Atalay, 1992/III, s. 368); (Dankoff ve Kelly, 1984, s. 337); (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 892). *Toņa* ile kurulmuş iki kişi adı ve bunların geçtiği üç yer şöyledir: *Toņa tegin* (Köl Tegin Kuzey 7; Bilge Kağan Doğu 31) ve *Toņa Külüg Tarkan Beg* (Yeerbek II (E 149/1). Clauson, yazıtlardakileri anmadan Eski Uygur Türkçesinden tanıklar verir. Clauson’un, Yeerbek II Yazıtı hariç, en azından Köl Tegin ve Bilge Kağan yazıtlarındaki *Toņa Tegin*’i görmemiş olması mümkün değildir. Yazıtlar dönemi Türkçesinde ele geçen tanıkların kişi adı olması, Clauson’un dikkatini çekmemiş olmalıdır. Ayrıca, Kâşgarlı Mahmud’un ‘tiger’ anlamı verdiğini belirtir (ED, s. 515b). Doerfer, *bārs* maddesinde, kaplanın kuzey Moğolistan’da yaşayıp yaşamadığı konusu üzerinde durur (TMEN II, No. 685). Bilinen ‘kaplan’ olmaması gerekir; ancak kedigiller familyasından yırtıcı bir hayvan söz konusudur. Ayrıca krş. (Hamilton, 1986, s. 51); (Choi, 1993, s. 76); (Hauenschield, 2003, s. 218); (Tokyürek, 2013, s. 246-247); (Aydın, 2019a, s. 234); (Aydın M., 2025, s. 187-188).

1.1.7.1. Toņa Külüg Tarkan Beg

Yeerbek II (E 149)/1: *Toņa külüg tarkan beg m[en]* “(Ben) Tonga Külüg Tarkan Bey’im.” (Aydın, 2019a, s. 233).

Yukarıda da değinildiği üzere, bu tanığın dışındaki örnek, Kapğan Kağan’ın oğlu ünlü *Toņa Tegin*’dir. Dolayısıyla hayvanın ve hayvan adını kişi adı olarak kullanma kültürünün Güney Sibiryaya Türklüğünde de bulunduğu savına ulaşılabilir. Kişi adını oluşturan öteki üç addan *külüg* için 1.1.2.1. Arslan Külüg Tirig; *beg* içinse 1.1.3.2. Bars Beg maddesine bakılmalıdır. *Tarkan* ise, ‘yüksek bir askerî ünvan’ olarak aktarılan/çevrilen bir ünvan olup yazıtlar dönemi Türkçesindeki tanıkları pek çoktur: Köl Tegin Güney 12, Batı, Kaplumbağa Kaide; Bilge Kağan Güney 13, 14, 14; Tonyukuk I Batı 6, I Kuzey 10; Ongi Doğu 4, Ongi 20 (Balbal); Küli Çor Batı 1; Tariat Batı 5 (yer adı), 6, 8, Kuzey 2, 3, 5, 5, 6; Suci/3; Ihe-Ashete Arka 1; Arhanan/1; Hoyto-Tamır VI/3; Uybat I (E 30)/3; Uybat III (E 32)/7; Elegest III (E 53)/1; Mugur-Sargol II (E 140)/1; Yeerbek I (E 147)/3; Yeerbek II (E 149)/1; Şançi III (E 152)/2; Talas XI/1. Bundan başka +t çokluk eki ile kurulmuş *tarkat* ise; Köl Tegin Güney 1; Bilge Kağan Kuzey 1; Şine Usu Güney 2’de tespit edilmiştir. Kökeni ve yapısı üzerinde çok konuşulmuş olmasına rağmen kökeni ve yapısı hakkında tatmin edici bir sonuca ulaşılamamış ünvanların başında gelir. Ünvan hakkında özellikle bk. (Ramstedt, 1951a, s. 62); (Pulleyblank, 1962, s. 91); (TMEN II, No. 879); (Aalto, 1971, s. 35); (ED, s. 539b-540a); (Choi, 2000, s. 105 ve 110); (Şirin User, 2010, s. 608-609); (Şirin, 2016, s. 372); (Aydın, 2018, s. 172-173); (Aydın M., 2025, s. 187).

1.1.7.2. Toņa Tëgin

Köl Tegin Kuzey 7: *Oza kelmiş süsin köl tëgin agıtıp toņa bir uguş alpagu on erig toņa tëgin yogunta egirip ölürtümüz* “Kurtulup gelen orduyu Köl Tegin püskürtüp Tongralardan bir grup kahraman (ile) on askeri Tonga Tegin’in cenaze töreninde çevirip öldürdük.” (Aydın, 2017, s. 66).

Bilge Kağan Doğu 31: *Anta toņa y²ilpagutu bir uguşug toņa tëgin yog[inta] egire tokıdım* “Orada Tongralardan bir kahraman grubunu Toņa Tegin’in cenaze töreninde yok ettim.” (Aydın, 2017, s. 92).

Adı geçen kişinin Kapgan Kağan’ın, Beşbalık kuşatması sırasında Tang Hanedanlığı askerlerince öldürülen oğludur. Bu teginin ölümü Köktürk dünyasında büyük bir yas yaşanmasına neden olmuştur. Toņa Tegin’in ölümü ve ardından Kapgan Kağan’ın öfkesi, Bilge Kağan’ın yalnızca onun yoğ töreninde yaşanan bir olaydan bahsetmesi konusu için bk. (Aydın, 2024, s. 108-118). Kişi adındaki *tëgin*, yazıtlar dönemi Türkçesinde kağanların oğulları ve birkaç örnekte de kardeşlerinin kullandığı bir ünvanıdır. Tang Hanedanlığı dönemi Çincedeki yazımında şüphe bulunmamaktadır: *teqin* (特勤). Ünvanla ilgili Kâşgarlı Mahmud’un verdiği bilgi önemli ve ilginçtir: “aslında ‘köle’ anlamında iken sonra hakan oğullarına verilen ongun” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 879). Kökeni ve yapısı ile ilgili farklı görüşler bulunmakla birlikte, *teg-* fiilinin temel alındığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Ramstedt: **tëg- + *-in* (1951a, s. 64-65). Ayrıca Mo. *çiginin* ‘prens’ anlamında kullanıldığına dair tanık olmadığı hakkında bk. (TMEN I, No. 38). Ünvanla ilgili ayrıca bk. (ED, s. 399a ve 483a-b); (VEWT, s. 101); (TMEN III, No. 1055); (Aalto, 1971, s. 35); (Temir, 1981); (Şirin, 2016, s. 373); (Aydın M., 2025, s. 188).

1.1.8. Torgul

Ihe-Ashete Arka 2: *Ogul<l>arı torgul yelgek lakzın yıl* “oğulları Torgul (ve) Yelgek, domuz yılı(nda)” (Ünal, 2015, s. 273-274).

Yalnızca Ihe-Ashete Yazıtı’ndan elde edilen kelimenin Eski Uygur Türkçesi metinlerinde de kişi adı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. *Togrul K(ä)şi* (erkek), *Togrul Şali* (erkek), *Togrul Tegin T(ä)ñrim* (kadın), *Togrul Tu* (erkek). Ayrıca *Togrul* da tek başına kişi adıdır (Wilkens, 2021, s. 725). Yazıtın yeni yayımını yapan O. Ünal, *togrulun* göçüşmeli şekli olduğunu belirtir (2015, s. 281). Kâşgarlı Mahmud’un verdiği *togrul* ‘yırtıcı kuşlardan biri (çakırdoğan, tuğrul - *Accipiter gentilis*); erkek adı’ (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 888) tanığı da yazıttaki adın *togrul* olması gerektiğini destekler niteliktedir. Eğer okuma doğru ise, ‘yırtıcı bir kuş, toğrul’ kelimesi Eski Türk yazıtlarında kişi adı olarak ele geçmiştir ve tek örnek olması dolayısıyla Eski Türkçenin söz varlığı ile Türk ad bilimine önemli bir katkı olarak değerlendirilmektedir.

1.2. Yırtıcı Olmayan Hayvan Adlarıyla

1.2.1. Baga

Ünvanın Tonyukuk'un ünvanları arasında bulunması dolayısıyla üzerindeki görüşler çok ve çeşitlidir. Örneğin, Ramstedt, Moğolca 'kahraman' anlamındaki *bagatur*daki *bag* ile eşleştirse de kökeni hakkında herhangi bir şey söylemez (1951a, s. 76-77). Ramstedt aynı yıl yayımlanan başka bir yazısında *baka* 'kurbağa' kelimesinin yansıma olduğunu belirtir (1951b, s. 108). R. Giraud, İrani bir dilden ödünçleme olduğunu belirterek *beg* ile (1999, s. 119); Hamilton ise Sogd. *vy-* 'Tanrı' ile ilişkilendirir (1997, s. 198 not 25); Doerfer başka bir bakış açısıyla *baganın* özel ad (TMEN II, No. 828); K. H. Menges ise, *şad* ve *beg* gibi *baganın* da İrani olduğu kanaatindedir (1968, s. 168); S. Tezcan, Oğuz grubu Türk yazı dillerinde *bag*, öteki yazı dillerinde *baka* olan 'kaplumbağa' ile birleştirir (1978, s. 68). Y.-S. Li'ye göre de *baka* yansımadır: **bāka < *bākka < *bākga < bāk* 'vraklamak' + *ga* (1997, s. 264 ve 266). Yazıtlar dönemi Türkçesinde ünvan olan ancak sonraki dönem Türkçe metinlerden hayvan adlarında bulunduğu anlaşılan *bag* için ayrıca bk. (Bazin, 1948, s. 211); (ED, s. 311b-312a); (Ölmez, 1997, s. 175-176); (Rybatzki, 2006, s. 206-207); (Aydın, 2018, s. 103); (Aydın, 2019b, s. 72-74); (Aydın M., 2025, s. 69).

1.2.1.1. Baga Teñriken

Ongi Doğu 5: *Kaŋım baga teñriken yen anta yorımıŝ işig küçin bėrmiŝ erti* "Babam Baga hazretleri tarafından? orada ilerlemiş. İşini gücünü vermiş idi." (Aydın, 2017, s. 124).

Bu kişi adı, Ongi Doğu 5'te *Baga Teñriken*; Ongi Doğu 6 ve 8'de ise *Teñriken* şekliyle iki kez, ancak eksik yazılmıştır. Dolayısıyla Doğu 6 ve 8'deki *Teñriken*'in *Baga Teñriken* olması gerekir. Ongi Doğu 6: *Teñrikenke işig bėrtiñ tėyin yarlıkamıŝ* "(Baga) hazretlerine işi gücü verdin diyerek lütfetmiş." Ongi Doğu 8: *Teñriken al<kın>mazun tėyin ...* "(Baga) hazretleri mahvolmasın diye ..." (Aydın, 2017, s. 124).

1.2.1.2. Bıla Baga Tarkan

Tariat Kuzey 2: *Uygur bodunı tėğitimın bo bitidėkde kanıma turgak başı kagas² ataçuk begzeker çigşi bıla baga tarkan üç yüz turgak turu<t>dı* "Uygur halkından prenslerimle bu (yazıtı) yazdıkları sırada, hanımın muhafız birliğinin başı Kagas Ataçuk, Begzeker Çigşi (ve) Bıla Baga Tarkan (ile birlikte) üç yüz muhafız, (yazıtı) ayağa kaldırdı (dikti)." (Aydın, 2018, s. 47).

Tariat Yazıtı'nın dikilmesinde görev almış kişinin adı olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, Uygur kağanının muhafız birliğinin üç yöneticisi arasında sayılan *Bıla Baga Tarkan* adındaki *bıla*, yalnızca Uygur yazıtlarından elde edilen bir ünvan olarak değer kazanır. Eski Türk yazıtlarında yalnızca bir kez tespit edilen *bıla*, eğer yanlış yazılmadıysa genel kanaat olarak *boyla* ünvanının diyalektik bir biçimi olarak gösterilir (Tekin, 1983, s. 822 ve 836).

Boyla ünvanı; Köl Tegin Kaplumbağa Kaide; Bilge Kağan Güney 14 (Tonyukuk'un adı dolayısıyla); Tonyukuk I Batı 6; Şine Usu Batı 4 ve Suci/2'de birer kez tespit edilmiştir. İlk hecedeki *o/u* harfi dolayısıyla iki şekilde okunabilir: *Boyla/buyla*. Clauson, ünvanın henüz Çin resmî yıllıklarında ele geçmediğini, ancak Xiongnularca kullanılan yüksek dereceli bir ünvan olduğu kanaatindedir (ED, s. 385b). Tezcan ise *buyla* okur ve bambaşka bir öneri ile anlamlandırır: 'hayvanı yönetmek için burnuna takılan çubuk', mec. 'orduyu yöneten, komutan' (1978, s. 55 ve 64). *Boyla* ünvanı hakkında ayrıca bk. (Ramstedt, 1951a, s. 78); (TMEN II, s. 398); (Rybatzki, 2000, s. 233); (Şirin User, 2010, s. 601-602); (Şirin, 2016, s. 135); (Aydın, 2018, s. 112 ve 116-117); (Aydın M., 2025, s. 81). Kişi adını oluşturan *Bıla* ve *Baga* dışında, kişinin üçüncü ünvanı *tarkan* içinse 1.1.7.1. Toņa Külüg Tarkan Beg maddesine bakılabilir.

1.2.1.3. Bilge Toñukuk Boyla Baga Tarkan

Baga, Tonyukuk'un da ünvanlarından biri olup Tonyukuk ve Bilge Kağan yazıtlarından elde edilmiştir: *Bilge Tonyukuk Boyla Baga Tarkan* (Tonyukuk I Batı 6) ve *Tonyukuk Boyla Baga Tarkan* (Bilge Kağan Güney 14). Bu iki ad ve ünvanlar topluluğundaki tek fark, Bilge Kağan Yazıtı'nda *bilgenin* bulunmasıdır. Tonyukuk'un bu ünvanı kullanması dolayısıyla, *baganın* tam olarak neyi karşıladığının belirlenememesi önemli bir sorundur. Tonyukuk'un kullandığı *bilge*; kağan, katun ve öteki yöneticilerin de çok kullandığı ünvanlardandır. Ünvanın kullanım sıklığı hakkında bk. (Aydın M., 2025, s. 40-42). Köktürk ve Uygur kağanlıkları başta olmak üzere bozkır kavimlerinde *bilgenin* bu kadar çok kullanılması, bilgeliğin de en az savaşçılık kadar değerli olduğunu göstermektedir. Tonyukuk'un kullandığı geri kalan iki ünvan *boyla* için 1.2.1.2. Bıla Baga Tarkan ve *tarkan* içinse 1.1.7.1. Toņa Külüg Tarkan Beg maddelerine bakılabilir.

1.2.1.4. İnançu Baga Tarkan

Tariat Batı 6: *İç buyruk başı inançu бага тarkan* "İç (işlerinden sorumlu) komutan İnançu Baga Tarkan" (Aydın, 2018, s. 46).

İnançu Baga Tarkan adlı kişinin, devletin içindeki komutanların bağlı olduğu üst düzey bir Uygur yöneticisi olduğu anlaşılmaktadır. Kişinin *bagadan* başka kullandığı *inançu* da yazıtlar döneminin en sık kullanılan ünvanlarından biridir. Tabanı *ina-* (OTWF, s. 287) olan ünvan; *inançu-inençü-inençu* gibi türlü şekillerde ele geçmiştir. Tanıkların tümü için bk. (Aydın M., 2025, s. 49). Dîvânu Lugâti't-Türk'teki *inanç beg* 'güvenilir bey' (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 656) açıklaması, ünvanın hangi anlama sahip olduğunun anlaşılabilmesi için önemlidir. Ünvanın yapısı ile ilgili bk. (ED, s. 187a-b); (Gabain, 1988, s. 273); (OTWF, s. 290). *Tarkan* için bk. 1.1.7.1. Toņa Külüg Tarkan Beg.

1.2.1.5. Kutlug Baga Tarkan Öge

Suci/3: *Kutlug бага таркан öge buyrukı men* “Kutlug Baga Tarkan Öge’nin komutanıyım.” (Aydın, 2018, s. 86).

Satırdan anlaşıldığına göre, anısına Suci Yazıtı yazdırılan kişi *Kutlug Baga Tarkan Öge* adlı bir kimsenin emrinde çalışmaktadır. Yazıt sahibi kendini *kırkız oğlu* olarak tanıttığı için Kutlug Baga Tarkan Öge adlı kişinin de Kırgız olup olmadığı konusu merak uyandırmaktadır. Kişinin kullandığı *kutlug* da yazıtlar döneminde tanıkları olan bir ünvanıdır. *kut+IUG* ‘kutlu, bahthli’ ünvanı şu metinlerde tespit edilmiştir: Tariat Kuzey 3, 3; Arhanan/2, 3; Hoyto-Tamır VII/4, Hoyto-Tamır XIV/5, Hoyto-Tamır XV/4, 7; Mutrın Temdeg, Tepsey IV (E 114), Tepsey V (E 115), Koçkor II/Kök-Say II. Kişi adlarındaki tanıklar ise şöyledir: Tariat Kuzey 1, 3, 3, 5, 5, 5, 6; Suci/2, 3; Hoyto-Tamır VI/1, 5; Çaa-Höl VII (E 19)/1; Talas IX/1, 2 ve Nomgon II/4. Ünvanın Köl Tegin, Bilge Kağan ve Tonyukuk gibi çok satırlı kağanlık ve beylik yazıtlarında tespit edilmemesi rastlantı olmalıdır. Ayrıca bk. (DTS, s. 473); (ED, s. 601a); (Aydın M., 2025, s. 47). Kişinin kullandığı *öge* ünvanı içinse özetle şunlar söylenebilir: Genel kanaat *ö-gA* şeklinde ve *ö-* ‘düşünmek’ fiili gösterilir. Bailey, Hotence; *ayavīrā ūga uha:ūga* “ayavir ügä”den hareket ederek ünvanın *ügä* okunması gerektiğini belirtir (1949, s. 49). Doerfer, esasen kelimenin *öge/üge* şekillerinden hangisinin doğru olduğu konusunda ünvanı *üge* olarak verir ve Moğolların Gizli Tarihi’nde **üge* yazıldığını belirtir (TMEN II, No. 614); Clauson, İslam sonrası metinlerindeki vezir ile rütbece aynı düzeyde olduğunu belirtir ve kökteki ünlüyü uzun kabul eder (ED, s. 101a-b). Erdal da *-gA* başlığında alır *bilgenin* yapısı ile karşılaştırır (OTWF, s. 376). Tekin < *ö-* ‘düşünmek’ + *-ge* (2000, s. 83). Ayrıca bk. (Clauson, 1967, s. 25); (Gabain, 1988, s. 51); (Aydın M., 2025, s. 38-39).

1.2.1.6. Tonyukuk Boyla Baga Tarkan

Bilge Kağan Güney 14: *Başlayu ulayu şad[apıt] begler ... ataman tarkan tonyukuk boyla бага таркан улауу buyruk ...* “diğer şadlar (ve) beyler ... Ataman Tarkan, Tonyukuk Boyla Baga Tarkan (ve) diğer komutan ...” (Aydın, 2017, s. 99).

Bilge Toñukuk Boyla Baga Tarkan’dan farklı olmak üzere, burada *bilge* ünvanının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Kişi adını oluşturan ünvanlardan *boyla* için 1.2.1.2. Bila Baga Tarkan ve *tarkan* içinse 1.1.7.1. Toña Külüg Tarkan Beg maddelerine bakılmalıdır.

1.2.2. Bugra

Çaa-Höl X (E 22)/4: *Bugra eçimin* “Buğra (adlı) ağabeyimle (?)” (Aydın, 2019a, s. 90).

Tuva B (E 50)/4: *Bug<r>a er atı<m> kökdekfi* “Bugra erkeklik adım(dır), gökteki” (Aydın, 2019a, s. 165).

Çaa-Höl X (E 22) Yazıtı'nın 4. satırındaki kişi adı, yazıt üzerinde çalışanlarca türlü şekillerde okunmuştur: Radloff: *Inandugraç biz*; Orkun: *Ugraç ben*; Malov: *Inaη Ugraç bān*; Kormuşin: *bogra açim*; Aydın: *Bugra*. Ayrıntı için bk. (Aydın, 2019a, s. 90). Tuva B (E 50) Yazıtı'nın 4. satırındaki kelime için de durum aynıdır: Malov: *buga*; Klyaştorıny: *baçga (baç aga?)*; Kormuşin: *abiçga*; Aydın: *Bugra*. Bk. (Aydın, 2019a, s. 165-166). Buna göre; Çaa-Höl X/4'te *r'* harfi eklenmek suretiyle hayvan adından kişi adı yapıldığı elde edilmiş olmaktadır. Moğolcada *bugur-a* olarak tespit edilen 'Erkek deve' anlamındaki *bugra* (ED, s. 317b-318a), Eski Uygur Türkçesinde de kişi adı olarak kullanılmıştır. *Bugra*, *Bugra Bars*, *Bugra Tarhan* (Wilkens 2021: 196); (Tokyürek 2013: 255). Doerfer, tıpkı Arslan Han gibi Bugra Han adının da güçlü hayvanların han adı olarak kullanıldığını belirtir (TMEN II, No. 747). Ayrıca bk. (Dankoff ve Kelly, 1982, s. 319); (Hauenschild, 2003, s. 73-74); (Gülensoy, 2007, s. 177); (Aydın, 2016, s. 21).

1.2.3. Buka

II. Karabalgasun/12: *Buka oğlum atı* "Buka oğlumun adı(dır)." (Aydın, 2018, s. 90).

Aslında kelime Tonyukuk Yazıtı'ndaki dört tanıkla daha çok bilinmektedir: Tonyukuk I Batı 5, 5, 6, 6. II. Karabalgasun Yazıtı'ndaki tanıkta ise yine aynı *bukanın* kişi adı olarak kullanıldığını göstermektedir. Türkçenin yazıtlar döneminden sonraki Türkçe metinlerinden de bilinir. Clauson, *b/p* ve *k/ğ* ile farklı şekillerinin bulunduğunu (ED, s. 312a-b); Doerfer ise Türkçeden birçok dile ödünç verildiğini belirtir; ayrıca bazı araştırmacıların *bugu* 'geyik' ile ilişkilendirme görüşüne karşı çıkar (TMEN II, No. 752). Eski Uygur Türkçesi metinlerinde hayvan adı dışında çok sayıda kişi adı kullanımı da tespit edilmiştir. Örneğin, *Buka Bars*, *Buka Esen*, *Buka Elçi*, *Buka Temir*, *Buka Tegin* vs. (Wilkens, 2021, s. 196). Ayrıca krş. (Grønbech, 1942, s. 62); (Dankoff ve Kelly, 1984, s. 268); (Aydın, 2016, s. 22); (Tokyürek, 2013, s. 259); (Aydın M., 2025, s. 100).

1.2.4. Sıpa

'Eşek yavrusu' anlamındaki kelime için krş. *sıp* 'iki yaşındaki tay' (Şine Usu Doğu 3, 4). Kâşgarlı Mahmud'un verdiği; *sıp* 'iki yaşına girmiş olan sıpa; iki yıllık at'; *sıp akur* 'yem torbası' ve *sıp akurı* 'iki yıllık atın yem yediği yer' (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014, s. 820) ile karşılaştırılabilir. Clauson, *sıp* 'bir yaşındaki tay' ve *sıpa* içinse 'altı aydan bir yıla kadar eşek yavrusu' anlamlarını verir (ED, s. 783a). Eren, *sıpa* ve *bugradaki +a* ekinin aynı görevde olduğunu belirtir (TDES, s. 365). Gülensoy ise *sıpayı sıptan* alır; ilk kez Orta Türkçe metinlerinden itibaren görülmeye başladığını belirtir: < OT *sīp+a* (DLT) > *Sī(>ı, u)[Y]P(>b, m)A* (2007, s. 770). Ayrıca bk. (Hauenschild, 2003, s. 185-186); (Aydın M., 2025, s. 67).

1.2.4.1. Az Sıpa Tay Seğün

Tariat Kuzey 3: ... *buyruki az sıpa tay seğün* "... komutanı Az Sıpa Tay Sengün'dür." (Aydın, 2018, s. 47).

Yalnızca bir kez kişi adı olarak tespit edilen bu hayvanın Eski Uygur Türkçesinde hayvan adı olarak tespit edilmemiş olması ilginçtir. Kişi adındaki *Azın Az* boy adını ifade ediyor olması öne sürülebilir. Kişi adındaki *tayın* ise Çin. *da, dai* (大) 'büyük' anlamında olduğu ve özellikle *seğün* 'general' ile birlikte kullanımında 'büyük general' anlamına ulaşıldığı görülmektedir. Ünvanın eski Türk yazıtlarında iki tanığı daha bulunmaktadır. Bunlar; *Lisün Tay Seğün* (Bilge Kağan Güney 11) ve *Tokuz Bolmuş Bilge Tay Seğün* (Tariat Batı 6). Buna göre; ünvan iki kez Uygur yazıtlarında, bir kez Köktürk dönemi yazıtlarından elde edilmiştir. Ayrıca krş. (Şirin, 2016, s. 205).

Değerlendirme ve Sonuç

Makalede; eski Türk yazıtlarından elde edilen hayvan adlarıyla kurulmuş kişi adları üzerinde duruldu. Kişi adları, iki başlık altında ele alındı: 1. Yırtıcı olan hayvanlar 2. Yırtıcı olmayan hayvanlar. Tespit edilen kişi adlarından şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Yırtıcı olan hayvan adlarıyla:

Adıg (8 kez)

Arslan (1 kişi adı): Arslan Külüg Tirig

Bars (9 kişi adı): Bars Apa Çor; Bars Beg; Bars Tirig Beg; Êçiç Bars; Êlçi Çor Küç Bars; Kara Bars; Ogul Bars; Tüz Bay Küç Bars Külüg; Una Bars

Böri (3 kişi adı): Ak Böri; Çoçi Böri Sağun; Kara Böri

It (1 kişi adı): It Bört

Togan (2 kişi adı): Êl Togan Totok; Külüg Togan

Toņa (2 kişi adı): Toņa Külüg Tarkan Beg; Toņa Tègin

Torgul (1 kez)

Yırtıcı olmayan hayvan adlarıyla:

Baga (6 kişi adı): Baga Teñriken; Bıla Baga Tarkan; Bilge Toñukuk Boyla Baga Tarkan; Inançu Baga Tarkan; Kutlug Baga Tarkan Öge; Tonyukuk Boyla Baga Tarkan

Bugra (1 kez)

Buka (1 kez)

Sıpa (1 kez)

Buna göre; eski Türk yazıtlarında toplam 36 kişi adı tespit edilmiştir. Bu adlar aslen hayvan adı olduğuna göre, kişinin bu adı, daha çok ünvan amacıyla kullandığı öne sürülebilir. Bu hayvanlar içerisinde yırtıcı olanlar için korkulan ve dolayısıyla korku dolu saygı ile ya da o hayvan gibi yırtıcı olduğunu belirtmek

için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hayvan adlarının kişi adı kullanımında ongun/töz hayvan olma yönü tespit edilememiştir. Yırtıcı olmayan hayvanlarda ise boğa ve buğa başta olmak üzere hayvanın ağırlığı ve insanların özellikle yük hayvanı olarak kullanımından dolayı gücü göz önüne alınmış olmalıdır. Sıpa için bir şey söylemek güçtür. Bundan başka bir sorunlu kelime de *bagadır*. Kurbağanın atıklığı ve ani sıçrama kabiliyetinin ön plana çıkması anlamlı görünse de ancak kaplumbağa ve tosbağa gibi yavaş hareket eden bir hayvan adında da bulunması nedeniyle *aganın* tam olarak nasıl bir anlamda olduğunu belirlemek güçtür. Kelime ilgili görüş sahibi olanlar da kurbağa ile birleştirmemiş; ancak kelimedeki *baga* ile ilgilenmiştir. Bu satırların yazarı ise, araştırmacıların kurbağa ile ilişkilendirdiğini belirtmekle yetinmiştir.

Türkçenin ilk yazılı belgelerindeki hayvan adlarıyla kurulmuş kişi adlarını inceleyen bu makalede, Türklerin kişi adı tercihlerinde yırtıcı olan, yırtıcı olmayan ve güçlü hayvanların etkili olduğu, yazıtlar dönemi Türkçesinden sonraki Türkçe metinlerde de aynı ya da benzer hayvan adlarından kişi adı yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Manihaizm ile başlayan dinî tercihlerde de eğer yasaklanmış bir hayvan değilse, yine aynı hayvanlardan kişi adı yapıldığının tanıkları da tespit edilmiştir. Bugün Türkiye Türkçesi başta olmak üzere, çağdaş Türk yazı dillerinin konuşulduğu tüm coğrafyalarda, güçlü, atik veya korkulan hayvanlardan kişi adı elde edilmesi, Türklerin eski dönemlerden bu yana ad verme kültürü konusunda epeyce bir bilgi birikimine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Kör hakemlik.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Tek Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Yazarlar tarafından çalışmanın etik kurul iznine tabi olmadığı bildirilmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar çalışma ile ilgili bir finansal destek alınmadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çalışma ile ilgili potansiyel çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

KAYNAKÇA

- Aalto, P. (1946). Zu den Pferdenamen der Orchon-Inschriften. *Finnisch-Ugrische Forschungen*, 29, 127-133. (E. Aydın, Çev., "Orhon Yazıtlarındaki At İsimleri Üzerine", *Türk Dili*, 587, 2000, 453-457).
- Aalto, P. (1971). Iranian contacts of the Turks in pre-Islamic times. L. Ligeti (Ed.), *Studia Turcica* içinde (s. 29-37). Akadémiai Kiadó.

- Alimov, R. (2014). *Tanrı Dağı yazıtları: Eski Türk runik yazıtları üzerine bir inceleme*. Kömen.
- Alyılmaz, C. (1996). Köktürk yazıtları ve Köktürk yazıtlarında atlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 4, 155-163.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III: İndeks* (Hızl.: K. Eraslan, O. F. Sertkaya ve N. Yüce). Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Atalay, B. (1992). *Divanü Lûgat-it-Türk tercümesi I-IV*. Türk Dil Kurumu.
- Aydın, E. (2006). Bilge Kağan Yazıtında geçen kök teyey hayvan adı üzerine. *Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (s. 347-356). Bilkent Üniversitesi.
- Aydın, E. (2008). Şine Usu Yazıtında hayvan adlarıyla kurulmuş yer adları üzerine incelemeler. *Turkish Studies*, 3(1), 202-208.
- Aydın, E. (2009). Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarındaki amga (amgı) korgan üzerine. *Turkish Studies*, 4(3), 273-282.
- Aydın, E. (2011). Küli Çor Yazıtının 18. satırındaki YGR harfleriyle yazılmış sözcük üzerine düşünceler. M. Ölmez, E. Aydın, M. S. Kaçalın ve P. Zieme (Ed.), *Ötüken'den İstanbul'a Türkçenin 1290. yılı (720-2010) sempozyumu bildirileri* içinde (s. 225-232). İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Aydın, E. (2013). Eski Türklerin bir deve türüne verdiği ad: ağri tawä. *Tyurkskaya Runika: Yazık, istoriya, kul'tura*, Cilt 2 içinde (s. 97-99). Tuvinskiy İnstitut Gumanitarnih İssledovaniya.
- Aydın, E. (2016). Eski Türk yazıtlarında bitkiler ve hayvanlar. *Türk Kültürü*, 2016(1), 1-51.
- Aydın, E. (2017). *Orhon Yazıtları: Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor*. Bilge Kültür Sanat.
- Aydın, E. (2018). *Uygur Yazıtları*. Bilge Kültür Sanat.
- Aydın, E. (2019a). *Sibirya'da Türk izleri: Yenisey yazıtları*. Kronik Kitap.
- Aydın, E. (2019b). *Türklerin bilge atası Tonyukuk*. Kronik Kitap.
- Aydın, E. (2022). *Eski Türklerde gündelik hayat*. Kronik Kitap.
- Aydın, E. (2024). *Köl Tegin: Türklerin yenilmez savaşçısı*. Kronik Kitap.
- Aydın, M. (2023). Türkçenin onomastiğine katkılar: Uygur yazıtlarındaki kişi adları. *Türkbilig*, 46, 55-86.
- Aydın, M. (2025). *Eski Türk kişi adları* (Gözden geçirilmiş yeni basım). Bilge Kültür Sanat.
- Aydoğanlar, E. (2012). İrk Bitig'de hayvan adları ve hayvanlarla ilişkili kavramlar. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(1), 27-30.
- Bailey, H. W. (1949). A Khotanese text concerning the Turks in Kantsou. *Asia Major (New Series)*, 1(1), 28-52.
- Bailey, H. W. (1951). The Staël-Holstein miscellany. *Asia Major (New Series)*, 2(1), 1-45.
- Bang, W. (1980). *Berlin'deki Macar Enstitüsünden Türkoloji mektupları (1925-1934)* (Ş. Tekin, Çev.). Atatürk Üniversitesi.

- Barutcu Özönder, F. S. (1998). Yenisey kitabeleri ve yer sular. *Journal of Turkish Studies*, 22(2), 171-184.
- Barutcu Özönder, F. S. (1999). Türkler ne zaman bir “millet” idi? I. Ortak bir köken mitleri vardı: “Dişi-kurt”tan türemişlerdi. *Kök Araştırmalar*, 1(2), 65-92.
- Baskakov, N. A. (2019). Türk lehçelerindeki Çince altıntı kelimelerin problemleri üzerine (E. Mulkiyayeva, Çev.). *Gazi Türkiyat*, 24, 211-219.
- Batmanov, I. A., Aragaçi, Z. B., & Babuşkin, G. F. (2006). *Eski ve bugünkü Yenisey dili* (K. Sarıgül & İ. Aydemir, Çev.). Avrasya.
- Bazin, L. (1948). Un texte proto-turc du IVe siècle: Le distique Hiong-nou du “Tsin-chou”. *Oriens*, 1(2), 208-219.
- Bazin, L. (1957). Noms de la ‘chèvre’ en turc et en mongol. O. Pritsak & J. von Farkas (Ed.), *Studia Altaica: Festschrift für Nikolaus Poppe zum 60. Geburtstag* içinde (s. 28-32). Otto Harrassowitz.
- Bazin, L. (1971). Les noms turcs de l’‘aigle’. *Turcica*, 3, 128-132.
- Bazin, L. (1978). Les noms turcs et mongols de l’‘ours’. R. Dor & M. Nicholas (Ed.), *Quand le crible était dans la paille: Hommage à Pertev Naili Boratav* içinde (s. 83-93). Paris.
- Bazin, L. (1993). Quelques remarques d’égigraphie turque ancienne. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 3, 33-41.
- Bazin, L. (1995). Pre-Islamic Turkic borrowings in Upper Asia. *Diogenes*, 43(3), 35-44.
- Brands, H. W. (1974). Zum metaphorischen Gebrauch türkischer Tierbezeichnungen I. *Central Asiatic Journal*, 18, 129-134.
- Caferoğlu, A. (1953). Türk onomastiğinde at kültürü. *Türkiyat Mecmuası*, 10, 201-212.
- Caferoğlu, A. (1968). Filolojide insan ve hayvan soybirliği. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1968, 1-15.
- Choi, H.-W. (1993). Contacts of Korean and Turkic in the early period. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 3, 73-78.
- Choi, H.-W. (2000). A study of the ancient Turkic “TARKAN”. *International Journal of Central Asian Studies*, 5, 104-111.
- Clauson, G. (1959). The earliest Turkish loan words in Mongolian. *Central Asiatic Journal*, 4, 174-187.
- Clauson, S. (1962). *Turkish and Mongolian studies*. The Royal Asiatic Society.
- Clauson, G. (1967). Eski Türkçe üzerine üç not (A. Levendoğlu, Çev.). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1966, 19-37.
- Clauson, G. (2017). Türkçe gölge kelimeler (S. Hirik, Çev.). *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 8, 274-283.
- Clauson, G. (2021). Türkler ve kurtlar (M. L. Yener, Çev.). *Dil Araştırmaları*, 28, 187-198.
- Çetin, İ. (1986). Gök-Türk kitabelerinde isimleri geçen hayvanlar. *Türk Folkloru Araştırmaları*, 1986(1), 123-141.
- Dankoff, R., & Kelly, J. (1982). *Compendium of the Turkic dialects (Dīwān Luyāt at-Turk) (Part I)*. Harvard University.

- Dankoff, R., & Kelly, J. (1984). *Compendium of the Turkic dialects (Dīwān Luyāt at-Turk) (Part II)*. Harvard University.
- Demirci, Ü. Ö. (2014). Uygur metinlerinde yılan. *Turkish Studies*, 9(3), 541-547.
- Demirci, Ü. Ö. (2014). Tarihi lehçelerde yılan. *Turkish Studies*, 9(5), 679-687.
- Doerfer, G. (1985). *Mongolo-Tungusica* (Band 3). Harrassowitz.
- Doerfer, G. (1995). Türkische Farbbezeichnungen und Pferdezzucht. *Central Asiatic Journal*, 39, 208-227.
- Doğan, L. (2001). Türk kültüründe hayvanlar ve hayvan isimleri. *Türk Dünyası*, 12(2), 615-660.
- DTS: Nadelyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R., & Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy slovar'*. Akademiya Nauk SSSR.
- Ecsedy, H. (1965). Old Turkic titles of Chinese Origin. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 18(1-2), 83-91.
- ED: Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford University Press.
- Ercilasun, A. B., & Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânu Lugâti't-Türk*. Türk Dil Kurumu.
- Erdal, M. (2002). Anmerkungen zu den Jenissei-Inschriften. M. Ölmez & S.-Ch. Raschmann (Hrsg.), *Splitter aus der Gegend von Turfan (Festschrift für Peter Zieme anlässlich seines 60. Geburtstags)* içinde (ss. 51-73).
- Erdal, M. (2004). *A grammar of Old Turkic*. Brill.
- Esin, E. (1976). Tuğril und Kara-kuş. *Annali dell' Instituto Orientale di Napoli*, 36, 189-211. (Ayrıca: Togrıl and Songkur. *Fifth International Congress of Turkish Art*, içinde 295-322.)
- EUTS: Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Enderun.
- Gabain, A. von. (1988). *Eski Türkçenin grameri* (M. Akalın, Çev.). Türk Dil Kurumu.
- Giraud, R. (1999). *Gök Türk İmparatorluğu...* (İ. Mangaltepe, Çev.). Ötügen Neşriyat.
- Golden, P. B. (2002). Tuşi: The Turkic name of Joçi. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 55(1-3), 143-151.
- Gönüllü, A. R. (1985). Türk onomastiğinde teke. *Türk Folkloru*, 6(71), 17-20.
- Grønbech, K. (1942). *Komanisches Wörterbuch: Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*. Einar Munksgaard.
- Gül, B. (2006). Hayvan adları ile kurulan Türk ve Moğol kişi adları. *Türkbilgi*, 12, 185-191.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- Hamilton, J. (1986). *Manuscripts Ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-Houang I*. Peeters.
- Hamilton, J. R. (1997). Toquz-Oguz ve On-Uygur (Y. Koç & İ. Birkan, Çev.). *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7, 187-232.
- Hatipoğlu, V. (1968). Türkçede bazı hayvan adları. *XI. Türk Dil Kurultayı Bilimsel Bildirileri* içinde (ss. 179-187). Türk Dil Kurumu.
- Hauenschild, I. (2003). *Die Tierbezeichnungen bei Mahmud al-Kaschgari*. Harrassowitz.

- Hauenschild, I. (2006). *Botanica und Zoologica im Babur-name*. Harrassowitz.
- İnan, A. (1958). “Börü=Kurt” ve “Yok-Hayı” kelimeleri üzerine. *Türk Dili*, 84, 606-608. (Yeniden basım: 1998, *Makaleler ve İncelemeler I*, ss. 625-627.)
- Kalan, E. (2012). Tarihi kaynaklara göre Cüçi adının kökeni... *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 27(1), 119-130.
- Karakuş, İ. (1997). Türkçe adbilimde hayvan adları. *Erdem*, 27, 1143-1152.
- Károly, L. (2008). Yakut names for animals... *Acta Orientalia...*, 61(3), 295-323.
- Kormuşin, İ. V. (1997). *Tyurkskiye Yeniseyskiye yepitafii*. Nauka.
- Küçük, S. (2009). Türk kültüründe donlarına göre atlara verilen adlar. *Turkish Studies*, 4(8), 1830-1855.
- Küçük, S. (2013). Eski Türkçede kuş isimleri. *Turkish Studies*, 8(13), 1237-1246.
- Li, Y.-S. (1997). On the origin of *baqa*. *Central Asiatic Journal*, 41(2), 250-269.
- Mackerras, C. (2000). Uygurlar (Ş. Tekin, Çev.). D. Sinor (Der.), *Erken İç Asya Tarihi* içinde (ss. 425-458). İletişim.
- Malov, S. Ye. (1952). *Yeniseyskaya pis'mennost' Tyurkov*. Akademiya Nauk SSSR.
- Menges, K. H. (1935). Die Wörter für „Kamel“... *Ungarische Jahrbücher*, 15, 517-528.
- Menges, K. H. (1968). *Turkic languages and peoples*. Harrassowitz.
- Orkun, H. N. (1940). *Eski Türk yazıtları III*. Türk Dil Kurumu.
- OTWF: Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation I-II*. Harrassowitz.
- Ölmez, M. (1997). Eski Türk yazıtlarında yabancı öğeler (2). *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7, 175-186.
- Ölmez, M. (2008). Eski Türk yazıtlarında eşük, kedimlik ve teve üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 18, 333-340.
- Özyetgin, M. (2006). On the use of the title “Beg” among the Turks. *International Journal of Central Asian Studies*, 11, 156-170.
- Pelliot, P. (1931). Les Formes turques... *Bulletin of the School of Oriental Studies*, 6(3), 555-580.
- Poppe, N. (1960). *Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen I*. Porta Linguarum Orientalium.
- Poppe, N. (1983). Orta Moğolcada Türkçe kelimeler (G. Karaağaç, Çev.). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 27, 255-262.
- Potapov, L. P. (1972). Tyulberi Yeniseyskih runičeskih nadpisey. *Tyurkologičeskiy Sbornik*, 145-166.
- Pulleyblank, E. G. (1962). The consonantal system of Old Chinese. *Asia Major*, 9(1), 58-144.
- Pulleyblank, E. G. (1999). Çinlilerin Türklere verdiği adlar (E. B. Özbilen, Çev.). *Türk Dünyası Araştırmaları*, 121, 149-154.
- Radloff, W. (1895). *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei*. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Ramstedt, G. J. (1935). *Kalmückisches Wörterbuch*. Suomalais-Ugrilainen Seura.

- Ramstedt, G. J. (1951a). Alte türkische und mongolische Titel. *Journal de la Société Finno-Ougrienne*, 55(2), 59-82.
- Ramstedt, G. J. (1951b). Über onomatopoetische Wörter... *Journal de la Société Finno-Ougrienne*, 55(2), 106-112.
- Roux, J. P. (1959). Le chameau en Asie Centrale. *Central Asiatic Journal*, 5, 35-76.
- Roux, J. P. (1966). *Faune et flore sacrées...* Adrien-Maisonneuve. (Türkçesi: 2005, Kabalcı.)
- Rybatzki, V. (2000). Titles of Türk and Uigur rulers... *Central Asiatic Journal*, 44(2), 205-292.
- Rybatzki, V. (2006). *Die Personennamen und Titel der mittelmongolischen Dokumente* [Doktora tezi, Helsinki Üniversitesi].
- Rybatzki, V. (2011). Classification of Old Turkic loanwords... M. Ölmez, E. Aydın, P. Zieme & M. S. Kaçalın (Ed.), *Ötüken'den İstanbul'a Türkçenin 1290. Yılı* içinde (ss. 185-202). İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Sinor, D. (1988). The Turkic title *tutuk* rehabilitated. *Turcica et Orientalia* içinde (ss. 145-148). Swedish Research Institute.
- Şçerbak, A. (2000). Arslan kelimesinin etimolojisine dair... *Hasan Eren Armağanı* içinde (ss. 290-296). Türk Dil Kurumu.
- Şirin User, H. (2007). Runik harfli Türk yazıtlarında av. *Dil Araştırmaları*, 1(1), 49-59.
- Şirin User, H. (2010). Byzantinoturcica'da kayıtlı... *XV. Türk Tarih Kongresi* içinde (c. 3, ss. 597-616). Türk Tarih Kurumu.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk yazıtları: Söz varlığı incelemesi*. Türk Dil Kurumu.
- TDES: Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Bizim Büro.
- Tekin, T. (1983). Kuzey Moğolistan'da yeni bir Uygur anıtı: Taryat Kitabesi. *Belleten*, 46(184), 795-838.
- Tekin, T. (1996). Altaic etymologies I. *International Journal of Central Asian Studies*, 1, 245-268.
- Tekin, T. (1999). Hemçik-Çırgakı yazıtı. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 9, 5-15.
- Tekin, T. (2000). İkinci Bay-bulun (= E 49) yazıtı. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 10, 81-90.
- Temir, A. (1981). Türkçe Kül-Tigin ve Moğolca Otçigin adları üzerine. K. Röhrborn & H. W. Brands (Hrsg.), *Scholia* içinde (ss. 194-200). Harrassowitz.
- Tezcan, S. (1978). Eski Türkçe *buyla* ve *baga* sanları üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1977, 53-69.
- Thomsen, V. (1924). Alttürkische Inschriften... *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 78, 121-175.
- TMEN I: Doerfer, G. (1963). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersische I*. Franz Steiner.
- TMEN II: Doerfer, G. (1965). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersische II*. Franz Steiner.
- TMEN III: Doerfer, G. (1967). *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersische III*. Franz Steiner.

- Tokyürek, H. (2013). Eski Uygurcada hayvan adları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 33, 221-281.
- Ünal, O. (2015). İhe-Ashete yazıtı. *Bilig*, 73, 271-294.
- Vasilyev, D. D. (1983). *Korpus Tyurkskih runičeskih pamyatnikov basseyna Yeniseya*. Akademiya Nauk SSSR.
- Vasilyev, D. D. (2011). Güney Sibirya'daki Gök Türk runik yazıtlarında adları geçen kişiler... Ü. Çelik Şavk (Ed.), *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu* içinde (c. 2, ss. 901-910). Hacettepe Üniversitesi.
- VEWT: Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*. Societas Fenno-Ugrica.
- Vovin, A. (2004). Some thoughts on the origins of the Old Turkic 12-year animal cycle. *Central Asiatic Journal*, 48(1), 118-132.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuirischen*. Universitätsverlag Göttingen.
- Zieme, P. (2006). Hybrid names as a special device of Central Asian naming. L. Johanson & Ch. Bulut (Ed.), *Turkic-Iranian contact areas* içinde (ss. 114-127). Harrassowitz.

EXTENDED SUMMARY

The Turkish culture of naming individuals is one of the most widely discussed topics. It should be emphasised that, since the earliest Turkic inscriptions in the Turkic Runic alphabet, considered to be the first written documents of the Turks, while every change in belief and culture has affected the change in personal names, there has been no change in the preference for animal names as personal names. Because powerful animals have always been used as personal names.

Immediately after a person's birth, they would be given any name; then, they would receive a heroic name, that is, a title of bravery, describing their heroic deeds. These heroic names were also often given based on the deeds of the person. Regarding heroic names, several examples from old Turkic inscriptions are as follows: *Beg saŋun er atum*; *Buŋra er atum*, *Er atum bilge*, *Er atı el yegen*, *Er atum on oq mançlıg*, *er atum ögdem inal alp* etc.

Manichaeism, Buddhism, Christianity and Islam, which were accepted in the periods following the Turkic of the Inscriptions period, have certainly been influential in the change of personal names. It is always possible to understand and illustrate this from texts. However, the most beautiful evidence that some concepts of the Turks have remained unchanged in their belief systems from the earliest times to the present day is undoubtedly personal names. Therefore, comparing the personal names found in the earliest written documents of the Turks with those from periods heavily influenced by the belief systems they later adopted, highlighting similarities and differences, will undoubtedly help to reach important conclusions not only about the Turkish language but also about Turkish history, culture, and most importantly, the naming traditions of the Turks.

This article focuses on personal names derived from animal names found in the earliest written documents of Turkish; first, the locations where these personal names

appear in the texts are provided; then, evaluations related to these names are made. During the evaluation, evidence obtained from later period texts in Turkish was gathered using both the texts themselves and etymological dictionaries. Furthermore, the origin of the animal name that is the source of the person's name and its structure in Turkish have also been discussed.

The study will be divided into two main sections: personal names derived from predatory and non-predator animal names, and the data obtained will be classified accordingly. Personal names under the two main headings will be listed in alphabetical order; after discussing the origin, phonetic and morphological structure of the animal name, personal names derived from that animal name will be given in subheadings. When presenting the text in which the personal name appears, different readings and interpretations will be mentioned as far as possible. The data identifying the personal names was obtained by reviewing all inscriptions found in Mongolia, Southern Siberia (Tuva, Khakassia, Mountainous Altai), Kyrgyzstan, and the People's Republic of China. In the evaluation and conclusion section of the study, animal names will be classified, and the reasons for the frequent use of certain animal names will be discussed; in addition, an assessment will be made of the place and value of these animals in the steppe life of the Turks.

The subheadings in the article are as follows:

Predatory Animal Names: *Adıy* 'bear'; *Arslan* 'lion'; *Bars* 'leopard'; *Böri* 'wolf'; *It* 'dog'; *Togan* 'falcon'; *Tonga* 'tiger or leopard'; *Torgul* 'a predatory bird, tuyrul'.

Non-Predatory Animal Names: *Baga*; *Bugra* 'male camel'; *Buka* 'bull'; *Sipa* 'colt'.

Accordingly, a total of 36 personal names have been identified in old Turkic inscriptions. It is understood that among these animals, the term is used for predators to express fear and therefore awe, or to indicate that the person is as fierce as that animal. No connection has been found between the use of animal names as personal names and the concept of auspicious/totemic animals. In non-predatory animals, the weight of the animal, particularly bulls and oxen, and its strength, especially when used as a pack animal by humans, should be taken into account. This article examines personal names derived from animal names in the earliest written documents of the Turkish language. It reveals that the Turks' preference for personal names was influenced by predatory, non-predatory, and powerful animals. Furthermore, it is understood that personal names were formed from the same or similar animal names in Turkish texts following the inscription period.